

Mój żywot lekarski

Aleksander Korewa

Mój żywot lekarski

przedmowa i opracowanie
Iwona Janicka

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2025

Recenzent
Prof. dr hab. Jarosław Kita

Redaktor Wydawnictwa
Magdalena Cichowicz-Cieślak

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Ilustracja na okładce
Fragment pamiętnika Aleksandra Korewy, *Mój żywot lekarski*,
Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie,
Dział rękopisów, F273, Zasztowt Albert Ludwik, 1250, k. 53 (fot. Iwona Janicka)

Ilustracje na wyklejkach
Plan miasta Wilna po roku 1840, Polona (domena publiczna)
Plan goroda Vil'ny 1866, Polona (domena publiczna)

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków
Prorektora Uniwersytetu Gdańskiego
ds. Badań Naukowych w ramach Programu Humanistyki Gdańskiej
oraz Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-719-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

SPIS TREŚCI

Przedmowa	7
Zeszyt 1	27
Zeszyt 7	77
Zeszyt 8	105
Zeszyt 9	159
Zeszyt 12	185
Zeszyt 13	219
Zeszyt 14	245
Zeszyt 16	283
Zeszyt 17	315
Bibliografia	355
Indeks osobowy	361

PRZEDMOWA

Mój żywot lekarski to nieznany autograf autorstwa wileńskiego lekarza, Aleksandra Korewy. Nie został do tej pory ogłoszony drukiem, a z pewnością na to zasługuje. Odnalazłam go w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie w trakcie zbierania materiałów do monografii poświęconej dziewiętnastowiecznym epidemiom cholery na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego¹. Jak się okazało, jest to wspaniałe, autentyczne źródło nie tylko do poznania walki z tą chorobą, ale przede wszystkim specyfiki wileńskiego środowiska lekarskiego oraz działalności Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego (TLW) w latach 60. XIX wieku.

Już podczas lektury pierwszych kart można dostrzec, że pamiętnik ten różni się od tych, które wyszły spod pióra takich lekarzy, jak np. Józef Frank, Stanisław Morawski, Wiktor Feliks Szokalski czy Teodor Tripplin. W ich memuarach znajdziemy wiele informacji o życiu zawodowym, ale przede wszystkim osobistym – rodzinie, przyjaciołach, rozrywkach i troskach dnia codziennego.

¹ I. Janicka, *Sina śmierć z Azji. Epidemie cholery w północno-zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego w XIX wieku*, Gdańsk 2021. Monografia oraz niniejszy pamiętnik zostały wydane w ramach grantu o nr rejestracyjnym 2015/19/B/HS3/02117 pt. „Sina śmierć z Azji. Epidemie cholery w północno-zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego w XIX wieku”.

Korewa tymczasem jest daleki od odsłaniania swojej prywatności, a zwłaszcza rodziny. W całym autografie znajdziemy tylko dwa fragmenty odnoszące się do relacji rodzinnych, a mianowicie kiedy pisze o swoich synowcach (synach brata) – Józefie i Antonim. Nie przedstawia ich na początku wspomnień, lecz znacznie później, przy okazji opisu sprowadzenia się do Wilna oraz swojej choroby. Mężczyznom poświęca zaledwie trzy naprawdę krótkie (zresztą niezbyt chlubne) akapity. Poza tymi ustępami skupia się wyłącznie na życiu zawodowym. Tytuł rękopisu doskonale zatem oddaje jego treść. Autor kreśli w nim obraz swojej praktyki lekarskiej, opisuje konkretne przypadki chorobowe, z jakimi się zetknął, sposoby ich leczenia, poziom ówczesnej wiedzy medycznej, zasady etyki lekarskiej. Dlatego *Mój żywot lekarski* to doskonałe źródło do przybliżenia trudów i pewnych ograniczeń pracy lekarza w XIX wieku, poznania wileńskiego środowiska lekarskiego czy kształtowania się prestiżu tej grupy zawodowej. Korewa odsłania swoje zawodowe losy, sukcesy i porażki, a jeszcze chętniej dzieli się uwagami, zwłaszcza krytycznymi, na temat swych dawnych mistrzów – profesorów Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Wileńskiego, kolegów po fachu rywalizujących z nim w prywatnej praktyce czy członków TLW. Ze studenckich lat wspomina m.in. Feliksa Drzewińskiego, Ignacego Fonberga, Stanisława Bonifacego Jundziłła i wielu innych. W swoich ocenach jest subiektywny i surowy, nierzadko stawia własną wiedzę i pracowitość ponad kompetencje innych. Skarży się przy tym na swego rodzaju ostracyzm, na jaki został skazany przez część kolegów, zwłaszcza po powstaniu styczniowym, kiedy to na pewien czas został wykluczony z TLW. Jak wspomniałam, działalności Towarzystwa poświęcił wiele miejsca. Swoje relacje spisuje co miesiąc i kończy je sprawozdaniem z przebiegu spotkania, opisem poruszanych problemów, w tym kłopotów z dystrybucją prasy medycznej.

Prezentowany pamiętnik jest szczególnie cenny i unikatowy także z innych powodów. Jak rzadko który pozwala zapoznać się czytelnikowi z dziewiętnastowieczną terminologią medyczną, której w innych znanych przekazach przedstawicieli zawodu lekarskiego nie ma zbyt wiele. Korewa operuje tu nazwami ówczesnych lekarstw, narzędzi medycznych, jednostek chorobowych, teorii powstawania chorób. Pokazuje źródła czerpania wiedzy, w tym tytuły prasy zagranicznej, książek, wskazuje na konkretne kontakty z innymi zagranicznymi lekarzami czy ośrodkami medycznymi. Wspomina medyczne odkrycia swoich czasów, pokazuje, czy i na ile z tego dobrostanu korzysta się w Wilnie. Dzięki temu możemy głębiej wniknąć w poziom medycyny wileńskiej i porównać ją z zachodnioeuropejską.

Korewa jest świadomy wagi przekazywanych treści i ich znaczenia dla pokoleń, co wybrzmiewa w jego „Przedmowie” do żywotu. Nie pisał do szuflady. Chciał, by jego pamiętnik ujrzał światło dzienne i trafił do licznych odbiorców, i to nie jako wspomnienie życia prywatnego, lecz właśnie jako sprawozdanie z jego pracy. Relacje są więc dość formalne, uporządkowane, niemal schematyczne. Autor rzadko pozwala sobie na uzewnętrznienie głębszych przeżyć. Do końca pozostaje profesjonalistą, któremu nawet podczas pisania pamiętnika udzieliła się funkcja sekretarza, którą przez prawie trzy lata pełnił przy TLW.

Aleksander Tomasz Wiktor Korewa

Aleksander Korewa był w Wilnie postacią dość znaną, o czym świadczy fakt pojawiania się jego nazwiska w ówczesnych pamiętnikach czy korespondencji, jednak do dziś wciąż niewiele o nim

wiemy. Poczynając od nazwiska, można spotkać różne formy jego zapisu i odmiany. Niekiedy figuruje więc jako Koreywa, Koreywo, a innym razem Korejwa. Wileński lekarz rozwiewa tu jednak wszelkie wątpliwości, własnoręcznie podpisując swój żywot nazwiskiem Korewa. Więcej znaków zapytania odnosi się do datacji i chronologii wydarzeń z jego życia, w tym daty urodzenia, czasu trwania studiów czy losów na emigracji. W *Słowniku lekarzów polskich* Stanisława Koźmińskiego² oraz kilku innych słownikach³ w jego biogramie podano, iż urodził się w 1803 r. (w niewielkiej wsi Zatrocze w powiecie trockim). Tymczasem na karcie tytułowej żywotu znajduje się informacja: „jakoby urodził się 1806 Marca 10 dnia”. Biorąc pod uwagę słowa Korewy otwierające zeszyt 1 (k. 6): „W roku 1822, a w 17 życia mojego, z woli więcej ojca aniżeli z własnego przekonania, po ukończeniu nauk gimnazjalnych, wstąpiłem na oddział prawny w Uniwersytecie Wileńskim”, a także informację na nagrobku: „żył lat 68” (rok śmierci jest pewny – 1874), za prawidłową datę narodzin należy uznać tę drugą, czyli rok 1806. Taki też rok figuruje w *Słowniku biograficznym oficerów Powstania Listopadowego*⁴, jednak nadal nie zweryfikowano daty dziennej, 21 grudnia, która nie zgadza się z tą podaną na początku pamiętnika. W niniejszym biogramie za

² S. Koźmiński, *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografię lekarską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Warszawa 1883, s. 233.

³ Np.: T. Ostrowska, *Korewa Aleksander Tomasz Wiktor* [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: *PSB*), t. XIV, z. 1, red. E. Rostworowski, Wrocław 1968–1969, s. 64; W. Piotrowski, *Słownik elit danych ziem wschodniej Rzeczypospolitej*, t. II: I–Ł, Łódź 2011, s. 229–230; M. Tyrowicz, *Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832–1863: przywódcy i kadry członkowskie, przewodnik bibliograficzny*, Warszawa 1964, s. 309.

⁴ R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. II: E–K, Warszawa 1996, s. 314–315.

właściwą datę urodzenia Aleksandra Korewy przyjmuję zatem dzień 10 marca 1806 r.

Oprócz tego, że urodził się w rodzinnym majątku w Zatroczu, gdzie ojciec, zamożny ziemianin, również Aleksander, zadbał o jego staranne wykształcenie początkowe, niewiele można powiedzieć o jego wczesnych latach życia. Korewa wspomina tylko, iż ukończył gimnazjum, po czym wstąpił na Wydział Prawa na Uniwersytecie Wileńskim. I tu ponownie pojawiają się pewne nieścisłości. Otóż we wszystkich słownikowych biogramach wspomina się, że na kierunku tym studiował w latach 1819–1824, a więc przez pięć lat⁵. Tymczasem on sam, wspominając ten czas, wahał się co do konkretnego roku rozpoczęcia nauki. Podane przez niego daty są więc pokreślone, ale nigdzie nie wskazuje na rok 1819 (miał wówczas 13 lat). Autor żywotu pierwotnie umiejscowił to wydarzenie w 1822 r., który następnie poprawił na 1824. Tu bardziej prawdopodobna jest jednak pierwsza z tych dat, bowiem istotnie miał wtedy skończone 17 lat. O ile jednak można zrozumieć, że miał kłopot z wyliczeniem, kiedy rozpoczął czy zakończył studia (w chwili, gdy zaczynał spisywać wspomnienia, miał 60 lat), raczej jest wątpliwe, by nie pamiętał, czy spędził na nich trzy czy pięć lat. Zgodnie z jego przekazem odbył więc trzy- a nie pięcioletni kurs prawa, zatem „stopień uczony” mógł otrzymać dopiero w 1825 r. Potwierdza to zresztą „Spis studentów Uniwersytetu Wileńskiego, którzy otrzymali stopnie uczone na Wydziale Nauk Prawno-Politycznych”. Zgodnie z nim Korewa w roku akademickim

⁵ Daty te, za autorem nekrologu A. Korewy (G.W. [Gluziński W.], *Nekrologia. Ś.p. Aleksander Korewa*, „Przegląd Lekarski” 1874, t. 13, nr 27, s. 231) przyjęła również Teresa Ostrowska. T. Ostrowska, *Dr Aleksander Korewa (1803–1874), uczestnik walk wyzwoleniczych*, „Lekarz Wojskowy” 1969, nr 12, s. 1118.

1824/1825 otrzymał stopień „rzeczywistego studenta”, a zatem zaliczył wszystkie wymagane egzaminy, ale nie uzyskał wystarczającej liczby punktów do wyróżnienia⁶.

Prawo jako kierunek studiów wybrał mu ojciec, lecz on sam nie był do niego przekonany. Wydział ów nie stał na wysokim poziomie, wykłady odbywały się niesystematycznie, widoczny był brak zaangażowania nauczycieli. Józef Bieliński, dokonując oceny poszczególnych fakultetów uczelni w swej monografii, również stwierdził, że „nauka prawa po macoszemu była traktowaną przez cały czas istnienia Wszechnicy wileńskiej”⁷. Korewie nie podobało się też poznawanie teorii bez żadnej praktyki, a także chyba zbyt częste zmiany w ustawodawstwie rosyjskim, stąd wszystko, czego się uczył, wydawało mu się niepewne. Z tych powodów, ale także by „korzyść materialną większą otrzymać”, zdecydował się na podjęcie studiów medycznych. Zrobił to po uzyskaniu pozwolenia rodziny oraz „długim zastanowieniu się”. Choć nie pisze, ile czasu myślał nad tą decyzją, to biorąc pod uwagę, że w 1830 r. zdawał ostatnie egzaminy po pięciorocznym kursie, a w 1831 r. w czasie powstania listopadowego pracował już jako lekarz w szpitalu wojskowym w Warszawie, naukę na Wydziale Lekarskim musiał rozpocząć w 1825 r. Taką też datę pierwotnie Korewa podał, lecz później poprawił ją na rok 1826 (k. 8v). Tym samym „drugą klasę” zaczął w 1826, a nie w 1827 r. Wszystko wskazuje zatem, że początkowo podane przez niego daty były jednak prawidłowe. Naukę na Wydziale Lekarskim zakończył w 1830 r., uzyskując stopień lekarza pierwszej klasy, i taką też datę podaje większość słowników prócz *Słownika biograficznego oficerów*

⁶ LVIA (Lietuvos valstybės istorijos archyvas), f. 721. Vilniaus Imperatoriškasis universitetas, ap. 1, b. 822, k. 54.

⁷ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, t. 2, Kraków 1899–1900, s. 384.

powstania listopadowego, według którego nastąpiło to w 1828 r.⁸ Informację o dokładnej dacie ukończenia studiów odnajdujemy w materiałach archiwalnych, w „Katalogu egzaminów i awansów na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Wileńskiego”. Zgodnie z nim Korewa „stopień uczony” otrzymał w dniu 26 czerwca 1830 r.⁹

Zdobyty zawód uczynił go bardzo przydatnym w czasie powstania listopadowego, w którym wziął udział jako ochotnik. Pospieszył do Królestwa Polskiego, gdzie utworzono Legię Litewsko-Wołyńską, do której przyjęto go w charakterze sztabslekarza (odpowiednik stopnia majora)¹⁰. W 1831 r. jako major kawalerii walczył na Litwie, a po wybuchu epidemii cholery leczył chorych w szpitalu wojskowym w Warszawie, za co 4 października 1831 r. odznaczono go (wraz z 13 innymi lekarzami) złotym krzyżem *Virtuti Militari* nr 3575¹¹. Po upadku insurekcji, podobnie jak znaczna część uczestników powstania, musiał udać się na emigrację. Początkowo skierował się do Francji (1832 r.), gdzie wstąpił do zakładu w Bourges, by po dwóch miesiącach (w maju 1832 r.) przenieść się do Paryża. Ponieważ jego dobra w kraju skonfiskowano, a bez nostryfikacji dyplomu lekarskiego nie mógł za granicą prowadzić praktyki, przez jakiś czas utrzymywał się z żołdu oficerskiego. W poszukiwaniu tej możliwości udał się prawdopodobnie do Strasburga, gdzie przez cztery semestry miał studiować medycynę¹². Pewne jest jednak, że potem opuścił Europę i wyjechał do Ameryki. Skłoniły go do tego bezczynność, trudne warunki życia i chęć skorzystania z protekcji,

⁸ R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów...*, t. II, s. 314.

⁹ LVIA, f. 1135, Vilniaus mokslo bičiulių draugija (Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie), ap. 5, b. 10, k. 30.

¹⁰ T. Ostrowska, *Dr Aleksander Korewa...*, s. 1118.

¹¹ F. Giedroyc, *Służba zdrowia w dawnym Wojsku Polskim*, Warszawa 1927.

¹² R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów...*, t. II, s. 314.

jakiej udzielił mu w tym czasie generał Marie Joseph Lafayette. Posiadając szerokie kontakty z czasów wojny o niepodległość kolonii angielskich w Ameryce, w której brał udział, polecił Korewę opiece znanego powieściopisarza Jamesa Fenimore'a Coopera. Wprawdzie ten ostatni przebywał w tym czasie w Paryżu, z którego do Stanów Zjednoczonych powrócił w 1834 r., jednak młody lekarz został w jego domu w Cooperstown (koło Nowego Jorku) dobrze przyjęty¹³.

W Stanach Zjednoczonych Korewa spędził około trzech lat. W tym czasie udało mu się nostryfikować dyplom i ponownie złożyć egzamin doktorski¹⁴. Otrzymawszy stopień medyko-chirurga, zyskał uprawnienia do leczenia, a na miejsce swojej praktyki lekarskiej wybrał Nowy Orlean. Szkoda, że właściwie nic nie wiadomo o tym amerykańskim epizodzie, ponieważ wydaje się on bardzo interesujący. Niepewne jest też, kiedy dokładnie opuścił Amerykę. Prawdopodobnie stało się to w czasie, kiedy w Europie zaczęły narażać ruchy narodowe i zjednoczeniowe. Być może zauważył wówczas możliwość podjęcia działalności w polskich organizacjach emigracyjnych, którymi się żywo interesował, i tak też się stało. Dlatego sądzę, że do Paryża powrócił w 1837 r., kiedy to został przyjęty do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego (TDP; wstąpił do sekcji Hâvre). Po otrzymaniu zasiłku z funduszu podatku braterskiego TDP ponownie obrał sobie Strasburg „za punkt prac naukowych”, gdzie „stał się wkrótce ulubionym uczniem i asystentem sławnego

¹³ T. Ostrowska, *Korewa Aleksander Tomasz Wiktor* [w:] *PSB*, t. XIV, z. 1, s. 64–65; *eadem*, *Dr Aleksander Korewa...*, s. 1119.

¹⁴ W większości biogramów podaje się, że egzamin doktorski zdawał w Filadelfii (także w jego nekrologu G.W., *Nekrologia...*, „Przegląd Lekarski” 1874, t. 13, nr 27, s. 231), zaś Wojciech Piotrowski wskazuje na Nowy Orlean. W. Piotrowski, *Słownik elit...*, s. 229.

Prof. Forgeta”¹⁵. Po kilku latach, w dniu 13 maja 1841 r., po raz drugi (tym razem na Uniwersytecie Paryskim) złożył egzamin lekarski i na podstawie rozprawy *Questions sur diverses branches des sciences médicale* uzyskał doktorat z medycyny. Praca ta, licząca 24 strony i obejmująca tematy z zakresu patologii, fizjologii, farmakologii i ginekologii, została wydana drukiem¹⁶.

W 1844 r. Korewa (w bliżej nieznanych okolicznościach) został skreślony z listy członków TDP i wraz z grupą secesjonistów zapisał się do Zjednoczenia Emigracji Polskiej. W 1848 r. wstąpił do Legionu Polskiego we Włoszech, a w kolejnym przywrócono mu członkostwo w TDP, co miało miejsce w Strasburgu. Po stłumieniu Wiosny Ludów powrócił na pewien czas do Paryża, by następnie na kilka lat osiedlić się na południu Francji. W 1855 r. znowu ją opuścił, aby jako lekarz dywizji w Legii Angielsko-Cudzoziemskiej wziąć udział w wojnie krymskiej. Służył głównie w Konstantynopolu, brał udział w oblężeniu Sewastopola. Za zasługi wojskowe otrzymał od Imperium Osmańskiego order Medżydów. Kiedy w 1856 r. uzyskał pozwolenie na powrót na ziemie polskie pod carskim panowaniem, po latach tułaczki osiadł na stałe w Wilnie.

W odnalezionych zeszytach pamiętnika Korewa nic nie wspomina o okresie przedwileńskim (poza czasem studiów). Można jednak założyć, że z punktu widzenia jego przyszłego życia w tym mieście wszystkie poprzednie lata przyniosły mu bardzo cenne doświadczenie. Na emigracji poznał wielu znanych praktyków, ich osiągnięcia, różne standardy pracy. Dzięki znajomości języków – łacińskiego, francuskiego i angielskiego – swobodnie czytał zagraniczną literaturę

¹⁵ G.W., *Nekrologia...*, „Przegląd Lekarski” 1874, t. 13, nr 27, s. 231; T. Ostrowska, *Dr Aleksander Korewa...*, s. 1119. Chodzi o profesora chirurgii Charlesa Polydora Forgeta (1800–1861).

¹⁶ T. Ostrowska, *Dr Aleksander Korewa...*, s. 1120.

medyczną. Być może to międzynarodowe doświadczenie przełożyło się na jego krytycyzm wobec kolegów. Wielokrotnie dawał temu dowód, pisząc o Towarzystwie Lekarskim Wileńskim, którego członkiem został w 1858 r. Nigdy nie nauczył się biegle władać rosyjskim, co po podporządkowaniu TLW Departamentowi Medycznemu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i wprowadzeniu języka rosyjskiego do obrad nastroczało mu wiele trudności. Niemniej jednak bardzo angażował się w jego prace. Był obecny niemal na wszystkich posiedzeniach Towarzystwa. W 1861 r. został jego wiceprezesem, a w latach 1862–1864 – sekretarzem¹⁷. Funkcje te powierzono mu kilkakrotnie, w 1870 r. ponownie został wiceprezesem, a w latach 1868 i 1869 – sekretarzem¹⁸. Oprócz sporządzania protokołów z posiedzeń zajmował się dystrybucją prasy medycznej, wygłosił również na forum Towarzystwa kilka odczytów (po polsku, francusku, łacinie i rosyjsku). Wśród tych ostatnich znalazły się: 1) *O klimacie Wilna*; 2) *Praeliminaria ad praxim medicam*; 3) *Considerations sur les eaux minérales naturelles et artificielles*; 4) *Sprawozdanie z pracy Towarzystwa za rok 1864*; 5) *Ratio de morbis pertractatis in institutio vlnensi aquarum artificialium, relata coram societate medica die 12 Octobris anno 1865*; 6) *Nieskolko słow o spoazmodiczeskom kaszlje ili kokluszie*¹⁹. Sprawował również pieczę nad archiwum TLW, które pieczołowicie uporządkował, i na podstawie wybranych materiałów

¹⁷ Według biogramu Teresy Ostrowskiej w *Polskim Słowniku Biograficznym* funkcję sekretarza TLW pełnił w 1862 i 1863 r., ale u Józefa Bielińskiego figuruje na tym stanowisku do 1864 r. T. Ostrowska, *Korewa Aleksander Tomasz Wiktor* [w:] *PSB*, t. XIV, z. 1, s. 65; J. Bieliński, *Cesarskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie, jego prace i wydawnictwa (1805–1864)*, Warszawa 1890, s. 21–22.

¹⁸ T. Ostrowska, *Dr Aleksander Korewa...*, s. 1121.

¹⁹ J. Bieliński, *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej, bibliograficznie przedstawiony: przyczynek do dziejów medycyny w Polsce*, Warszawa 1888, s. 799.

w 1862 r. w *Praktycznych najnowszych postrzeżeniach niektórych lekarzy zebranych przez A.F. Adamowicza* ogłosił obszerny artykuł *O chorobach postrzeganych od roku 1847 do 1851*²⁰.

W 1861 r. Korewa został członkiem-korespondentem Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego i jednocześnie rozpoczął nowy rozdział w swojej karierze zawodowej. Powierzono mu bowiem kierowanie zakładem sztucznych wód mineralnych na Pohulance (dzielnica Wilna), czemu poświęcał wiele uwagi. Wody mineralne badał już wcześniej, bowiem od 1859 r. w sezonie letnim praktykował w zdrojowisku Birsztany (powiat trocki), gdzie pięć lat wcześniej Benedykt Bieliński i Adam Bartoszewicz otworzyli zakład kąpielowy²¹. Owocem jego badań była praca pt. *Woda mineralna birsztąńska uważana pod względem lekarskim w r. 1860*, która obok dwóch innych została wydana w 1862 r. we wspomnianych *Praktycznych najnowszych postrzeżeniach*.

Wybuch powstania styczniowego spowodował, że przypominało sobie o insurekcyjnej przeszłości Korewy, za co skreślono go z listy członków TLW. Na jego łono (jak wynika z jego pamiętnika) powrócił w 1867 r. Po tym dość nieprzyjemnym i trudnym dla niego okresie skupił się wyłącznie na pracy zawodowej i lekturze fachowych periodyków. Przez kilka lat przed śmiercią udzielał się jeszcze w ambulatorium, które w 1870 r. TLW otworzyło dla niezamożnych mieszkańców Wilna i jego okolic. Przez dwa dni w tygodniu (środy i soboty), kiedy było otwarte, mogli oni bezpłatnie zasięgnąć porady lekarskiej. Całą swoją bibliotekę „aczkolwiek co do liczby niewielką, lecz złożoną z dzieł wyborowych” przekazał testamentem na

²⁰ T. Ostrowska, *Dr Aleksander Korewa...*, s. 1120.

²¹ *Ibidem*.

własność TLW²². Zmarł 2 czerwca 1874 r. w Wilnie, gdzie został pochowany na Cmentarzu Bernardyńskim. W nekrologu, w którym przytoczono kilka ważniejszych faktów z jego życia, pożegnano go słowami: „Charakteru był łagodnego, z każdym uprzedzająco grzeczny, uczynny i koleżeński. Śmiało możemy wyrzec, że ze śmiercią ś.p. Aleksandra Korewy zerwało się jeszcze jedno ogniwo łączące nas z zacną przeszłością, do której on należał”²³.

W biogramie Aleksandra Korewy jest wiele niewiadomych i luk do wypełnienia, zwłaszcza z okresu przebywania na emigracji i działalności patriotycznej, m.in. w TDP. Odpowiedzi na niektóre pytania, ale tylko te związane z jego życiem zawodowym, przyniesie z pewnością lektura pamiętnika. Nie dowiemy się jednak z niego, na ile i czy w ogóle Korewa udzielał się towarzysko lub społecznie, jak wielu ówczesnych lekarzy. Niczego też nie dowiemy się o jego życiu rodzinnym. Autor żywotu nic bowiem nie pisze o żonie, nie wiadomo, czy w ogóle był żonaty. Zdradza nam jedynie, że miał dwóch bratanków, Józefa i młodszego Antoniego, z którymi mieszkał w jednym domu w Wilnie, i raczej nie był z nimi w dobrych relacjach. Być może w przyszłości uda się rozbudować poszczególne wątki jego życia. To zadanie jednak wymaga szeroko zakrojonej kwerendy, która musiałaby sięgnąć zarówno do archiwów, jak i bibliotek Francji, Niemiec i Stanów Zjednoczonych.

²² G.W., *Nekrologia...*, „Przegląd Lekarski” 1874, t. 13, nr 27, s. 231.

²³ *Ibidem*.

Opis dokumentu

Pamiętnik przechowywany jest w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, w zespole nr 273, w kolekcji Ludwika Alberta Zasztowta²⁴ (lit. Alberto Liudviko Zoštauto kolekcija²⁵), w teczce nr 1250. Jest to oryginalny rękopis pisany po polsku. Karty dokumentu są numerowane, a ostatnia oznaczona jest numerem 144. Zaznaczyć jednak należy, że do numeracji kart naniesionej ołówkiem wkradł się błąd, bowiem zeszyt 17 powinien zaczynać się od karty 123, podczas gdy opisano ją jako 133. W rzeczywistości zatem są 134, a nie 144 karty.

Dokument ma format 36 × 23 cm, foliacja kart jest cyframi arabskimi, wyłącznie na stronie *recto*. Podzielony jest na 9 zeszytów, którym za okładkę służy duża karta numerowana jako pierwsza, z drukowanym po rosyjsku tytułem „Медицинские Газеты и Журналы” („Medicinskie Gazety i Żurnaly”). Pod nim odręcznie napisano po polsku „Żywot A. Korewy”. Na jej odwrocie (1v) znajduje się informacja drukiem w języku rosyjskim dotycząca kolejności wymiany gazet i czasopism między członkami Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego: „Каждый членъ благоволитъ передавать газету

²⁴ Ludwik Albert Zasztowt (1850–1918) – wileński historyk i antykwariusz. Swoje zbiory przechowywał w murach klasztoru pomisjonarskiego przy ulicy Subocz. Znajdowały się w nich nie tylko zabytki dziedzictwa rękopiśmiennego, książki, ale również portrety, ryciny, monety, medale, pieczęcie. M. Buika, *Wileńscy kolekcjonerzy zabytków i pamiątek historycznych na przełomie XIX–XX wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” MCCXCI – 2007, Prace Historyczne, z. 134, s. 85–86. H. Świdarska podaje inną datę urodzenia A.L. Zasztowta, a mianowicie rok 1840. Jest to jednak prawdopodobnie omyłka. H. Świdarska, *Department of Printed Books: Acquisitions, Slavonic Division*, „The British Library Journal” 1981, vol. 7, no. 1, s. 105.

²⁵ W opisie zespołu nr 273 podano najpierw drugie imię Zasztowta.

по истиченіи 3–4 дней, а журналъ после 7–8 дней, не позже, следующему за нимъ члену т.е. N 1-й передаетъ N 2-му, и.т.д.” („Každyj člen” blagovolit’ peredavat’ gazetu po ističenii 3–4 dnei, a žurnal’ posle 7–8 dnei, ne pozže, sleduûşemu za nim” členu t.e. N 1-j peredaet’ N 2-mu, i.t.d.”; „Každy członek proszony jest przekazywać gazetę po upływie 3–4 dni, a żurnal po 7–8 dniach, nie później, kolejnemu za nim członkowi, tj. Nr 1 przekazuje Nr 2 itd.”). Poniżej zamieszczona jest lista 33 nazwisk członków TLW, spisanych po rosyjsku i umieszczonych w dwóch kolumnach²⁶:

1. Г. Адамовичъ. (G. Adamovič’)	18. Трахтенбергъ. (Trahtenberg’)
2. Корева. (Koreva)	19. Ляховичъ. (Lâhovič’)
3. Тициусъ. (Ticius’)	20. Буйко. (Bujko)
4. Белецкий. (Beleckij)	21. Павловъ. (Pavlov’)
5. Прозоровъ. (Prozorov’)	22. Самельсонъ. (Samel’son’)
6. Лезедовъ. (Lezedov’)	23. Фиорентини. (Fiorentini)
7. Цывинский. (Cyvinskij)	24. Рейковский. (Rejkovskij)
8. Мейснеръ. (Mejsner’)	25. Бартошевичъ. (Bartoševič’)
9. Гейфельдеръ. (Gejfel’der’)	26. Ивашкевичъ. (Ivaškevič’)
10. Маевский. (Maevskij)	27. Викшемский 1. (Vikšemskij 1)
11. Змачинский. (Zmačinskij)	28. Викшемский 2. (Vikšemskij 2)
12. Авласевичъ. (Avlasevič’)	29. Юндзилъ. (Ûndzil’)
13. Козловский 1. (Kozlovskij 1)	30. Мокржицкий. (Mokržickij)
14. Левенстернъ. (Levenstern’)	31. Билинский. (Bilinskij)
15. Козловский 2. (Kozlovskij 2)	32. Желявский. (Želâvskij)
16. Горский. (Gorskij)	33. Адамовичъ. (Adamovič’)
17. Родзевичъ. (Rodzevič’)	

²⁶ Transliteracja PN-ISO 9:2000.

Na karcie tytułowej (2) po lewej stronie na doklejonym pasku znajduje się odwrócona bokiem odręczna informacja: „Autograf Dra med. Aleksandra Korewy, +1874 w Wilnie”, poniżej podpis: „Ludwik Zasztowt”. Na środku w połowie tej samej karty widnieje tytuł pamiętnika wraz z informacją o dacie urodzenia autora i datą rozpoczęcia spisywania dokumentu:

„Mój żywot lekarski.

Jakoby urodził się 1806 Marca 10 dnia

(wiadomość od brata rodzonego A. Renier)

Dnia 5 Sierpnia, roku

1866”

Na karcie 2 *verso* na środku znajduje się niewielki nienumerowany znaczek kolekcjonerski: „EX COLLECTIONE Alberti Ludovici Zasztowt”. Do karty tej dołączona jest liniowana kartka z zeszytu formatu A5 (14,8 × 21 cm), na której podano krótki biogram Aleksandra Korewy (k. 3–3v) autorstwa Stanisława Kościńskiego, przytoczony za *Słownikiem lekarzów polskich*.

Na kolejnej karcie (4) umieszczono wyjaśnienie odnośnie do niekompletności zeszytów żywotu z podaniem ich numerów. Kartki zeszytowe oraz boczny napis na karcie 2 pisane są tą samą ręką, prawdopodobnie Zasztowta, w którego kolekcji znalazł się autograf.

Aleksander Korewa swój pamiętnik zaczął spisywać dnia 5 sierpnia 1866 r., o czym informuje zapis umieszczony pod tytułem na karcie 2. Rozpoczyna od roku 1822, kiedy ukończył gimnazjum i wstąpił na Wydział Prawa na Uniwersytecie Wileńskim. Narracja została doprowadzona do 1871 r., a konkretnie do wrześniowego posiedzenia TLW, które zwyczajowo odbywało się 12. dnia każdego miesiąca (poza okresem wakacyjnym – lipcem i sierpniem – kiedy spotkania zawieszano).

Autograf jest niekompletny. W kolekcji Ludwika Alberta Zasztowta znajduje się 9 zszytych ze sobą zeszytów, numerowanych cyfrą arabską na marginesie tekstu, bez słowa „zeszyt”. Są to: nr 1 (nienu-merowany, k. 2–26, 26v – niezapisana), 7 (k. 27–38v), 8 (39–62v), 9 (63–74v), 12 (75–88v), 13 (89–98v), 14 (99–110v), 16 (111–122v), 17 (133–144v). Brakuje zatem ośmiu zeszytów, a prawdopodobnie jeszcze więcej. Można bowiem założyć, że w przypadku gdy ktoś podejmuje się spisania autobiografii z zamiarem przekazania jej czytelnikom, o czym świadczy „Przedmowa” oraz sposób narracji autora, można się spodziewać, że kończąc ją, dokona jakiegoś podsumowania swojego życia. Takowego nie ma w zeszycie nr 17, który kończy się podobnie jak pozostałe, czyli przytoczeniem przejranych tytułów prasy medycznej i ciekawszych treści, które zeń wyciągnięto. Być może takie podsumowanie istniało w ostatnim zeszycie. Jest to tym bardziej prawdopodobne, że Korewa zmarł w 1874 r., a ostatni, 17. zeszyt doprowadził do roku 1871. Brakuje również pierwszej karty zeszytu 7., który zaczyna się od cyfry 2 i słów: „W drugim przypadku chorobowym”. Nie ma zatem karty z opisaniem pierwszego przypadku.

W kilku miejscach dokumentu występują ubytki w kartach w postaci urwanych rogów, a niekiedy tekst został ukryty pod plamami atramentu. Generalnie jednak pismo autora jest wyraźne, z niewieloma skreśleniami i poprawkami, choć zdarzają się fragmenty pisane niedbale, ściśle, co wynikało prawdopodobnie ze zmęczenia. Dotyczy to głównie ostatnich wersów kończących opis danego miesiąca. Korewa wylicza tam tytuły gazet, z jakimi się zapoznał, oraz pokrótce sygnalizuje treść ważniejszych artykułów. Niestety nie wszystkie te tytuły udało się rozszyfrować. Podobnie rzecz się ma z niektórymi nazwiskami oraz łacińskimi nazwami lekarstw, zwłaszcza gdy zapisano je w skróconej formie.